

A Fiatal Levéltárosok Egyesületének XVI. Tudományos Táborára

2025. szeptember 4–6. között került sor a Fiatal Levéltárosok Egyesületének (FLE) XVI. Tudományos Táborára Debrecenben. Az előadások idén a digitális kutatás módszertani fejlődését mutatták be a történetírás terén. Hasonlóan az utóbbi évekhez, idén is hangsúlyt helyeztünk a tábor helyszínéül szolgáló település közgyűjteményeinek meglátogatására: Debrecenben két levéltárat és egy múzeumot tekintettünk meg. A tábor a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával valósult meg.

A konferenciát Völgyi Réka, az FLE elnöke nyitotta meg, ezt követően a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárának két munkatársa tartotta meg előadását. Dr. Brigovác László levéltáros röviden bemutatta a 2014-ben az Év Levéltára díjjal kitüntetett vármegyei levéltárat és annak hajdúböszörményi fióklevéltárát. Az előadó kitért a levéltárszakmai alapfeladatok ellátására, illetékességi és gyűjtőköri tapasztalataikra, illetve az általuk érzékelt szakmai kihívásokra. Szendiné dr. Orvos Erzsébet levéltár-igazgató Hajdú-Bihar vármegye az évszázadok sodrában című előadásából megismerhettük a vármegye és Debrecen történetét, a régió természeti értékeit és egyéb nevezetességeit. Dr. Lakner Lajos (Déri Múzeum, tudományos igazgatóhelyettes) „Nagy-Debrecen”-től „Nagydebrecen”-ig című előadásában a város fővárosi toposzát ismertette. Debrecen a 19. században mint a „legmagyarabb város” vált ismertté a hazai közgondolkodásban, amely szerepe a trianoni békediktátum után még hangsúlyosabbá vált. Nem véletlen, hogy két alkalommal, 1849-ben és 1944-ben is fővárosi rangra emelkedett. Az előadásban emellett hallhattunk a Déri Múzeum létrejöttének kalandos történetéről is.

A második nap a szakmai látogatásokkal kezdődött. Először a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárát kerestük fel. Farkas Zsolt levéltáros az intézmény irodáiban és kutatószolgálatán vezetett körbe bennünket, majd átfogó képet adott a Debrecen székhellyel működő egyházkerület történetéről és az archívum létrejöttéről. A levéltár jelenleg mintegy 2000 iratfolyóméter iratanyagot őriz, de kintlévőségei is hasonló mértékűek. Farkas Zsolt beszámolt a koronavírus-járványt követő kutatási nehézségekről és változásokról is. A levéltár igyekszik megfelelni az új kutatási igényeknek (személyes kutatás visszaszorulása, digitálisan elérhető és kutatható tartalmak növelésének igénye) új adatbázisok és kiadványok készítésével. Ezután a korszerű raktárban tettünk egy rövid sétát, ahol megtekintettük a legértékesebb iratokat.

Ezt követően az MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárába látogattunk el. Bán Gergely levéltáros az intézményben működő régiós digitalizációs központról és a levéltár adatbázisairól tartott előadást. Ezután a központot annak munkatársa dr. Torma László mutatta be részletesen: beszélt az általa használt lap-, térkép- és fotószkenneréről és ismertette a mindennapi feladatokat, és működést. A központ nem csupán Hajdú-Bihar,

hanem több kelet-magyarországi vármegyei levéltár digitalizációs feladatait hivatott összefogni és elvégezni. Végezetül a levéltár kutatótermében a kutatószolgálati tapasztalatokat ismertették az archívum munkatársai.

A levéltárak meglátogatását követően került sor a szakmai előadásokra. Az első előadást Turcsányi Esztertől, a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ munkatársától hallottuk, aki a Pulszky FIAT (a Pulszky Társaság ifjúsági tagozata) képviselésében már sokadik alkalommal vett részt tudományos táborunkon. Referátuma az online műtárgyadatbázisok múzeumi használatát és kutatási lehetőségeit járta körbe. Bemutatta a nagyközönség által is ismert adatbázisokat (Hungaricana, MaNDA), de megismerhettük többek között a MúzeumDigitár és a MuseumMap adatbázisait is. Mind a négy weboldalon magyar közgyűjtemények tucatjai vannak jelen, de épp ez a széttagoltság okozhat problémákat, mert a kutatóknak és érdeklődőknek más-más lehetőségekkel rendelkező, eltérő adatbázisokat kell felkeresniük, illetve sok esetben még hiányosak a metaadatok az egyes műtárgyakra vonatkozóan. Az adatbázisok mindazonáltal a kutatás során nagy segítséget nyújthatnak az érdeklődőknek.

A következő előadást dr. Ring Orsolyától, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (ELTE BTK) Történelem Segédtudományai Tanszék egyetemi adjunktusától hallhattuk az utóbbi időben a közéleti és tudományos életben is sok vitát kiváltó mesterséges intelligenciáról, kifejezetten annak a történeti kutatásban való felelősségteljes használatáról. Az előadó szolt a fontosabb nagy nyelvi modellekről (ChatGPT, Perplexity, Claude) és a kutatás során köztük felmerülő különbségekről, de megismerhettünk a kutatásban használatos más, kevésbé ismert eszközöket is (Elicit, Scite, Research Rabbit). Ring Orsolya példákon keresztül mutatta be az AI-eszközök pozitív és negatív oldalát is: bár rendkívül hasznosak lehetnek például kutatási célok megfogalmazására, a releváns (főleg nemzetközi) szakirodalmak és források gyors felkutatására és akár összefoglalására, ugyanakkor sok esetben hajlamosak kényelmes válaszokat adni a kérdésekre, valamint nehézséget okoz nekik a források értelmezése, így könnyen félre is vezethetik a kutatót. Bár a modellek rendkívül hasznosak egyes feladatok elvégzésére és gyorsítására, a kutató szakértelme és forráskritikája nélkül több kárt okozhatnak, mint hasznot, éppen ezért az előadó felelősségteljes használatukra hívta fel a figyelmet.¹

A következő két előadást az ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék két doktoranduszától hallhattuk. Bakó Zsigmond, az MNL Elektronikus Nyilvántartások Főosztálya főosztályvezetője a levéltárak digitális kutatásban betöltött szerepéről beszélt. Bevezetésében kitért a Schellenberg-féle koncepcióra, amely az iratanyagok életútját követve az iratértékelésre és a megőrzésre teszi a hangsúlyt. Frank Upward iratfolytonossági modellje ezzel szemben a felhasználhatóságot helyezi előtérbe. Az előadó kiemelte, hogy a levéltáraknak komoly feladatai vannak a digitális kutatás elősegítésében, amelyet innovációval, AI-eszközök és interdiszciplináris adatbázisok létrehozásával tehetnek könnyebben elérhetővé és felhasználóbarátabbá.

¹ A Levéltári Szemle 2025. évi 1. számában jelent meg Kulcsár Annának beszámolója *Az AI alkalmazása* címmel az ÁBTL szakmai workshopjáról, amelyben szintén ezeket a kérdéseket járta körbe. (A szerk.)

Fotó: Kalamár-Papp Rita

Havasi-Mészáros Dániel,² az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) levéltárosa az intézmény digitális kutatási lehetőségeiről beszélt. Az ÁBTL a koronavírus-járványt követő kihívásokra válaszul egy új adatbázist hozott létre Levéltári Információs Rendszer (LIR) néven. A LIR a megváltozó kutatási igények – különösen a távoli hozzáférést illetően – kiszolgálását hivatott támogatni, de mindeközben a hozzáférés biztosítása és az adatvédelem közötti kényes egyensúlyt is meg kell őriznie. E célból világosan elkülöníti azokat az adatokat, amelyek csak tudományos kutatók, és azokat, amely a nagyközönség számára is elérhetőek. A LIR igen kiterjedt keresővel rendelkezik, a strukturált, személyalapú, valamint a több személyhez kapcsolódó keresést („pool-keresés”) is támogatja. Az előadó azonban felhívta a figyelmet a rendszer etikai kérdéseire is, mivel a távoli kutatás esetén – különösen egy olyan kényes irategyüttes kapcsán, mint az állambiztonsági szervek iratai – a levéltáros nehezebben tudja segíteni az egyes kutatók munkáját, ami akár az adott irat értelmezésében okozhat nehézséget.

Végezetül Berta András, a Nemzeti Közszerzési Egyetem Nemeskürty István Tanárképző Kar tanársegédének előadását hallhattuk, aki a tanárképzésben felhasználható online adatbázisokról beszélt. Berta András is leszögezte, hogy a történelemkutatás új kihívásokkal szembesült az utóbbi években. A jelenleg egyetemi képzésbe belépő diákok már egy digitális környezetben nőttek fel, általában magas szintű digitális írástudással rendelkeznek, ugyanakkor épp a forrásbőség és a csökkenő személyes kutatás miatt különösen fontossá vált számukra a forráskritikai készségek fejlesztése. Az oktatóknak célszerű figyelemfelkeltő, digitális tartalmakat is felhasználnia az oktatás során. Ebben akár a levéltárak és a képzéseket szervező intézmények között is kialakulhat együttműködés, és a levéltárak közös projektek útján megismertethetik a diákokat új típusú digitális forrásokkal.

A hazautazás előtt még lehetőségünk volt a Déri Múzeum meglátogatására, ahol tárlatvezetéssel tekintettük meg az állandó kiállítást, valamint Munkácsy Mihály Krisztustrilógiáját.

A tábor beváltotta reményeinket. A színvonalas előadások értékes, új ismeretekkel gazdagították a résztvevőket. Tekintve, hogy tagságunk nagy része a fővárosban dolgozik, a tábor kiváló lehetőséget teremt arra, hogy az ország különböző térségeiben működő közgyűjteményeket közelebről is megismerjük, és elmélyíthessük szakmai kapcsolatainkat az egyes vármegyék levéltárosaival, muzeológusaival. Jövőre terveink szerint Esztergom ad otthont táborunknak, ahová minél nagyobb számban várjuk a szakmában dolgozó fiatal kollégákat és az egyetemi képzésben részt vevő hallgatókat is.

Szendrői Áron

² A szerzőnek *Levéltári Információs Rendszer – Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának új online adatbázisa* címmel a *Levéltári Szemle* 2025. évi 2. számában jelent meg cikke. (A szerk.)